

domače železarske industrije ob raznih časih, omenjajoč avstrijske rudniške redove (Bergwerksordnungen), izmed katerih je bil za Kranjsko najdalje veljaven red s 23. februarija 1575. leta. Velika je bila oblast nekdanjih kranjsko-goriških rudarskih nadsodnikov. Prvega so si izvolili fužinarji Feliksa Dolhofa l. 1573., in potrdil ga je deželni knez. Odpravljeni so bili pod cesarjem Jožefom II.

Kako je bilo na zagrebški razstavi?

»Ta pa, ta!« — kimal sem z glavo, ko sem čital menda v »Dolenjskih Novicah«, da prirejajo naši bratje Hrvati razstavo v belem Zagrebu. To je vendar jedenkrat nekaj za-me! Zagreb me je mikal že davno, in v sedanjem času jubilejev in razstav pač vleče človeka, da si ogleda katero, zlasti, če je bližnja. Potem se dá tako oblastno pripovedovati: »Ko sem bil na razstavi v . . . itd.« Kratko malo, ta novost me je vzradovala, stiskal sem noviče in groše, in ko se je nabrala večja svotica, vzemi dežnik v roko in hajdi v božjem imenu! Seveda, moje kosti bodo že davno trohnele v grobu, ko bode po naši lepi Beli Krajini ropotala železnica. Sedaj treba iti le peš v Karlovec. Dasi sem od glave do pete navdušen Slovan, vendar sem položil rad pet in sedemdeset novičev za vožnjo in se odpeljal gosposko na madjarski železnici v onem oddelku, kjer stoji napisano: »Nem dohány z soknak«, kar se pravi menda toliko, kolikor po naše: »Kdor nima duhana, naj gre sem«, naravnost v hrvaški Zagreb. Da mi ne bodete pokadili z onim lepim narodnim pregovorom: »Martin v Zagreb, Martin iz Zagreba« — povem vam kratko, kako je bilo kaj v Zagrebu na razstavi, a vi pa blagovoljno poslušajte, ako vam drago.

De te vse šembraj! — lepo mesto, ta beli Zagreb. Ljubljana mi je dobro znana, saj sem bil gori ob cesarjevem obisku, in od tedaj, kakor so mi pripovedovali, ni se mnogo premenila,

vendar Zagreb mi je bolj po všeči. Bilo je lepo jutro, ko smo drdrali po savskem mostu proti Zagrebu. Pred nami se je próstirala prijazna zagrebška gora s Slemenom, a od nje so se porazvrstili proti Zagrebu vse manji in manji grički, okrašeni z belimi hišicami. Srebrna Sava se je izgubljala v daljni ravnini, katera se razprostira, dokler ti oči nosijo, tje proti ravni Slavoniji, a nad njo se je vzdigovalo in jo zlatilo s svetlimi žarki mlado jutranje solnce. Tudi Zagreb se je budil. Evo starodavnega Griča s starim zvonikom Markove cerkve in Strossmajerjevim sprehajališčem, evo ponosne stolne cerkve, katere visoka zvonika se baš dozidavata, a doli v dolini prostira se prostorno novo mesto z ravnimi, širokimi ulicami in razstavo! Toda že smo na kolodvoru.

Stiskamo se, rivamo in jedva pridemo pod milo nebo. Kolodvor je mnogo pre-majhen, saj se pa zato tudi že zida novi, večji in lepši. Zeló vabljivo je, da bi šel ogledavat mesto, ali ne, to si ogledam pozneje in vam morda drugikrat kaj povém, danes hajdimo naravnost v razstavo! Kaj šmenta — tudi konjsko železnico imajo v Zagrebu? No, to je pa nekaj novega, moram tudi to poskusiti. Hajdi gori, pozvoni . . . in že se vozim ravno proti razstavi. Daleč ni; zavijemo na levo k novim vojašnicam, potem na desno v »Prilaz«. Prilaz je izmed najmlajših ulic v Zagrebu; do nedavna je rasla ondudaj debeljača, kakor so mi pripovedovali, ali skoro bode tekmovala z najlepšimi ulicami. A baš ondi, kjer se Prilaz končuje, kjer se prostira »Vseučilišni trg«, kjer so še lanske jeseni prodajali Turopoljci seno in pa druge stvari, tam je razvila svoje pisano krilec lepa hrvaška razstava. Ni to posebno velik prostor, ali kar ga je, porabili so ga dobro, okrasili z ličnimi hišicami in nasadili z dišečim cvetjem. Plačam trideset novičev in notri sem za celi dan. Kaj mislite, da se preje vrnem iz razstave? Kaj še! Plačal sem pošteno in svojo pravico bom dobro porabil.

Splošno sem bil z razstavo jako zadovoljen. Ko sem se tako naslonil na veliki dežnik in gledal one lične

paviljončke, prijazno posavsko hišo, na hribcu ponosni dalmatinski paviljon, v daljavi rdečkasto zgradbo društva »Kola«, zgradbo Bosancev v lepem mavriškem zlogu, visoko vseučiliščino palačo, turško kavarno, vodomet, dolge narodne zastave, zelene tratice, pisano cvetje, obiskovalce v raznih slikovitih nošah: moral sem priznati, da je bila to lepa, čarobna slika. Ni bilo tu ogromnosti, veličastva, ne: vse je bilo bolj majhno, toda ljubko in prikupljivo.

Kam bi se obrnili najpopreje? Pojdimo tje, kjer je zbranih največ predmetov, pojdimo v prostorno vseučiliško palačo! Po visokih stopnicah pridemo v pridvorje, kjer préej opazimo domače pohištvo in hišno opravo, prirejeno po narodnih motivih. Vem, da se je marsikak Hrvat čudil tem predmetom in vskliknil: »Ej, pa nisam ni znao, da može biti i naše liepo!« — Ako je pri katerem narodu, tedaj je ohranjen še pri Hrvatih domači obrt, da se moramo uprav čuditi raznim delom, katera je napravila roka našega kmeta. Narodna ornamentika je še prav dobro ohranjena, a želeli bi, da se Hrvatje še bolj zanimajo za to stroko, da se v narodu razširi in izboljša, pa tako, da ne bode izgubila narodnega značaja. Hrvaška razstava je pokazala dobro, kaj ume narod v tej stroki, ker se je nakopičilo baš tega blaga toliko, da si mogel ta del le površno pregledavati, če si ga hotel vsega videti. Tu sem videl raznovrstne, tudi prav velike in krasne sage (čilime ali tepihe), z zlatom in srebrom pretkane zastore (pregače), jednostavne, pa lepe bisage, krasno vezene, tudi prav stare poculice, kakoršne nosijo omožene ženske zadaj na glavi, sto in sto vrst pisanih ročnikov (peškirov), nakrašene, dragocene ženske obleke in še mnogo drugih stvari. Največ teh predmetov je razstavila ponosna požeška dolina, a najbolj se odlikujejo resni, s temnimi bojami vezeni lički predmeti. Tudi drugi kraji so obilno zastopani. Čudil sem se ne samo marljivosti, ampak tudi finemu ukusu in spretnosti brdkih Hrvatice.

Ne bodem popisoval, ampak le omenil razne lesene predmete, katere so pa

izrezljale moške roke, celó preprostih pastircev. Tu so prekrasno okrašene piščalke (dvojnice), preslice, kepčije (posodice, s katerimi si zajemajo pastirci vodo), tikvice itd. Tudi hrvaški rokodelci so izložili v tej zgradbi raznovrstne predmete. Tu so nadalje izložene razne priprave ribarjev, ribe, tice, sovražne ribam, in dragocena zbirka školjk. — Kaj zanimiva je razstava zavođa slepcev. Razni predmeti kažejo, kaj umejo ti mali siromački. Največ zaslug ima zanje učitelj Vinko Bek, kateri je počel izdajati nedavno tudi lep listič: »Sliepčev prijatelj«. Odlikovala se je tudi gospodarsko-poljedelska šola v Križevcu, katera je razstavila v posebnem oddelku svoje predmete in učila. Drugih prezanimivih, posebno gospodarskih predmetov ne utegnem naštevati, saj vas tudi ne bi zanimali.

Zapustimo vseučiliško palačo in krenimo skozi malo, lepo sprehajališče mimo paviljona, v katerem se vidi diorama Krapinskih toplic in mimo nekaterih gostilnic, po razstavi! Z malega hribčka nas pozdravlja bela hišica z ličnim stolpom, pokrita z žlebniki in bolj ravno streho — hišica, katero ste videli v poslednji številki tega lista: to je dalmatinski paviljon. Pred njo je napravljeno umetelno skalovje in po njem se spušča mal slap, a od vsake strani vodi k njej z belim peskom posuta stezica. Dalmacija je tudi sodelovala na hrvaški razstavi. Sestavil se je poseben odbor, kateri je nabiral predmete za razstavo in jih izložil v gorenjem paviljonu. Obilni in bogati so predmeti, posebno pa se odlikujejo razna dalmatinska vina, katera se v veliki množini izvažajo na Francosko, a odondod po celem svetu kot najboljša francoska kapljica. Nisem mogel ubraniti suhemu grlu prošnje, šel sem v prizemlje paviljona, kjer je urejena gostilnica, in skoro mi je pogrel močni, črni dalmatinec mojo hladno kri. Vsa čast!

Ni nam treba daleč truditi se, evo ga pred nami ogromnega paviljona hrvaškega gozdarskega društva! Hrvaška je gledé na gozde izmed najbogatejših dežel v Evropi. Od 7.379.477 oral pokrivajo še 2.663.099 oral lepi,

največ hrastovi in bukovi gozdi, kateri se cenijo nad 400 milijonov goldinarjev. Lepa svota! Les se izvažava v veliki množini v Italijo, Francosko, Angleško, Egipet in Grško. Veščaki so rekli, da je hrvaška razstava baš zaradi lesnih in gozdnih predmetov najbolj zanimiva. Mnoge vrste lesa, zanimive po velikosti, po obliki ali pa po redkosti sem videl; poleg teh gozdne živali, razna orodja, iznajdbe. A z jelke, nad 30 m visoke, za katero so plačali samo 200 gld., da se je pripeljala v Zagreb, vila se je ponosna hrvaška zastava.

Mimo onega mesta, kjer so razstavljeni stroji, mimo prostora kjer se razstavljajo goveja živina, konji, svinje, psi, perutnina in sadje, mimo posk ušalnega vrta gospodarskega društva, kjer so posebno spretno razvrščene razne trte, idimo k turški kavarni! Na jedni strani je prostorna zgradba »Kola«, z odlično gostilnico; pred nami je originalna posavska hiša; na drugi strani je ponosni Učiteljski Dom, v sredo pa se je stisnila ona turška kavarna. Okrog in okrog so urejene prav po turško klopi, in lahko se tudi po turško vsedeš, če se ti mili; v sredi se »peče kahva«, a okrog se sučejo spretni Bošnjaki v lepi narodni obleki in raznašajo v malih findžanih črno tekočino. Samo deset novčičev posodica! Če te veseli, kupiš si za spomin kak bosanski predmet, da bodeš imel doma kaj pokazati. Toda mudi se, hajdimo dalje!

Lejte, tu pa smo v posavski hiši! Prostorna lesena hiša z jednim nadstropjem, narejena prav domače, mika vse obiskovalce razstave. Prijazna je, postavile so jo tri posavske županije. Po stopnicah pridemo na prostorni hodnik, od ondod v razne sobe, izmed katerih je jedna spalnica, v drugi pa tke tkalec razne narodne tkanine. Tu so razstavljeni tudi nekateri narodni predmeti. Bilo mi je vse povšeči, le pohištvo in hišna oprava sta se mi zdela preveč moderna, kakor bi ji pač težko našel kje v ravni Posavini. Nekateri gospodje, ki so videli praško razstavo, potrdili so moje mnenje in dejali, da je ondi v češki »chalupi« vse bolj naravno in resnično. Pri tleh je kaj

dobro obiskovana »posavačka gostiona«. Natarice so oblečene v posavsko narodno obleko. In res vpraša jedno neki Slavonec: »Ej, pa odakle si ti, snážo?« (mlada žena). No, dobro jo je zadel! Saj niso prave posavkinje, ampak prava »zagrebačka deca«. Saj čuješ, kako se še nemški pači!

Če se pomikamo dalje, pridemo do hiše gospodarskega društva, kjer je razstavljenih nekoliko montanskih proizvodov. Prav pred nami pa se je namestil krasni bosanski paviljon, ki ga je postavila bosanska vlada v čistem mavriškem zlogu. Ne veš, kaj je lepše, ali njegova notranjost, ali zunanost. Stene so prevlečene z dragocenimi temnimi preprogami — vse domačega obrta. Ob stenah so mehki divani, a okrog so postavljeni kaj fino izvedeni kipi, kateri predstavljajo narodno bosansko nošo. Vidiš tu starega, častitljivega hodžo, dva, tri Turke, dobro oborožene, zakrite turške gospé, a tam v kotu bedno rajo — bosanske kristijane. Okó se ti ustavi tudi na krasno izrezanih srebrninah, v katerih se posebno odlikujejo turški srebrarji. Tu so posodice za duhán, pipice, gombi, spominki, vse lepo, pa vse drago. Težko se posloviš.

In sedaj je pred teboj krasni paviljon »Kutjevačkoga vlastelinstva« v vitkem renesanškem zlogu — pravijo, da je najlepši v celi razstavi. To vlastelinstvo je bogato, bavi se posebno z lesno trgovino, a kar je najbolje, bratje Turkovići se zavedajo domovine in naroda.

Preobširno bi bilo, ko bi hotel naštevati še vse druge paviljone hrvaške razstave. V sredi stoji godbeni paviljon, v katerem je razveseljevala godba vsakega dne pozno v noč obiskovalce razstave, ondi je paviljon ilnate ali glinaste robe, potem paviljon kneza Odescalchija, potem Pajanovića, paviljon deželnih kaznilnic, to je onih zavodov, kjer se brezplačno uče in pokoré neprostovoljni spokorniki.

Cela razstava ima prav lično lice. Posebno so lepi razni nasadi. Tu je napravljena zanimiva solnčna ura iz cvetja, ondi te iznenadi zvezda ali hrvaški grb ali kaj drugega — vse iz

cvetlic. Posebno mi je bil povšeči dečko, kateri je vozil v »karoli« cvetje, ali strè se mu kolo, cvetje se prevrne in on stoji ter gleda, kot da hoče reči: »Kaj pa sedaj?« Tudi v paviljonu »nad-biskupijskih dobara« vidiš zanimivih rastlin. Tu se vspenja kvišku: »Yucca gloriosa«, ondi razširja široke, razrezane liste lepa »Zamia horrida«, tu raste narezljani »Philodendron pertusum«, ondi češljata »Cycas revoluta«, zopet tam peterolistni »Rhapis flabelliformis« in sto drugih. In tako se je premenil nekdanji živinski trg, potem pa trg za seno — v lep, prekrasen vrt, kar menda tudi ostane.

Čuj, strel z velike realke na Strossmayerjevem sprehajališču! Oglasijo se zvonovi po mestu — poldne je. Po stari kranjski navadi vzamem klobuk z glave in molim, poslušam pa tudi razne zvonove. Jeden mi je zvonil prav blizu; pogledam — nikjer zvonika. Ta zvon je v razstavi; pretil ga je iz starega ubitega zvona stolne cerkve zagrebški zvonár. Zvon ni velik, pa ima krepak in prijeten glas. Čast tudi zagrebškemu zvonarju, čegar novi zvon se sedaj že ziblje v novem zvoniku stolne cerkve.

Popoldne sem pregledaval, kar sem zjutraj le površno ogledal, potem pa sem se tudi sam nekoliko postavljaj po razstavi. Razstava, čez dan slabeje obiskana, postala je proti večeru živahnejša, gostilne so se polnile, po stezicah je mrgolelo mladih in starih sprehajalcev, in še vedno so prihajali veseli Zagrebčanje. Zdonela je tu pa tam vesela hrvaška pesem, godba nas je razveseljevala z milimi glasovi. Temnelo je počasi nebo, a razstava se je zdela, da postaja še svetlejša, ker so se užigale električne svetilke. Vse je bilo sedaj bolj čarobno: one cvetke so bile kakor v rajskem vrtu, paviljončki pa kakor male čarovite palače. Ko je še veliki vodomet začel metati kvišku prekrasno razsvetljeno vodo, sedaj rdečo, sedaj belo, sedaj modro, ko je godba zaigrala znane glasove pesmi:

»Liepa naša domovina«,

in ko je zaradi tega zaploskalo tisoč rok in krepkeje zatrepetalo tisoč src, takrat mi je bilo čudno, a neizmerno milo v duši.

Nisem se kesal, da sem te obiskal, ti hrvaška razstava! —ž.

Češko društvo „Vlast“.

Dolgo je že, odkar smo poročali o tem društvu (str. 86 in 87.) in obljubili, da bomo poročali še več. Ker smo v zadregi s prostorom, povemo sedaj le kaj malega, a več prihodnje leto.

Letos je to društvo mnogo in vsestransko delovalo. Vsak odsek, kakor »historický kroužek«, »socialni odbor«, »knihovni kommisse« je imel svoje delo. Kako se trudi, da bi se sadovi tega dela čimdalje bolj razširili, kaže to, da se je obrnilo do namestništva s prošnjo, da bi smelo prodajati (po trafikah ali prodajalnicah papirja) svoje liste: »Delnické Noviny«, »Vlast« in »Vychovatele«. Prvi list stane 1 gld. 60 kr., drugi 4 gld., tretji 2 gld. Izdalo je brošuro: »Kdy jest člověk najnešasnější« in jo prodaja po 3 kr.

Jako se trudi društvo, da poveča svojo glavnico. Pa tudi prihajajo mu obilni darovi, kakor kažejo izkazi v »Vlasti«. Književno delovanje ni možno brez krepke denarne podlage. Sprejema pa v dar tudi dobre knjige, katere potem razširja med ljudi.

Dasi je »politika izločena«, vendar se trudi društvo, da pomaga v ostrem in pekočem socialnem vprašanju.

Takoj iz početka je podpiralo društvo »Vlast« novo društvo, katero se je ustanovilo v Opavi in se imenuje: »Spolek na zakládání knihoven ve Szlesku«. Namen temu novemu, dné 1. julija potrjenemu društvu je, da ustanavlja in zaklada knjižnice na Šleskem.

Ne moremo tajiti, da vneti in verni Čehi res mnogo storé za dobro knjigo.

F. L.

